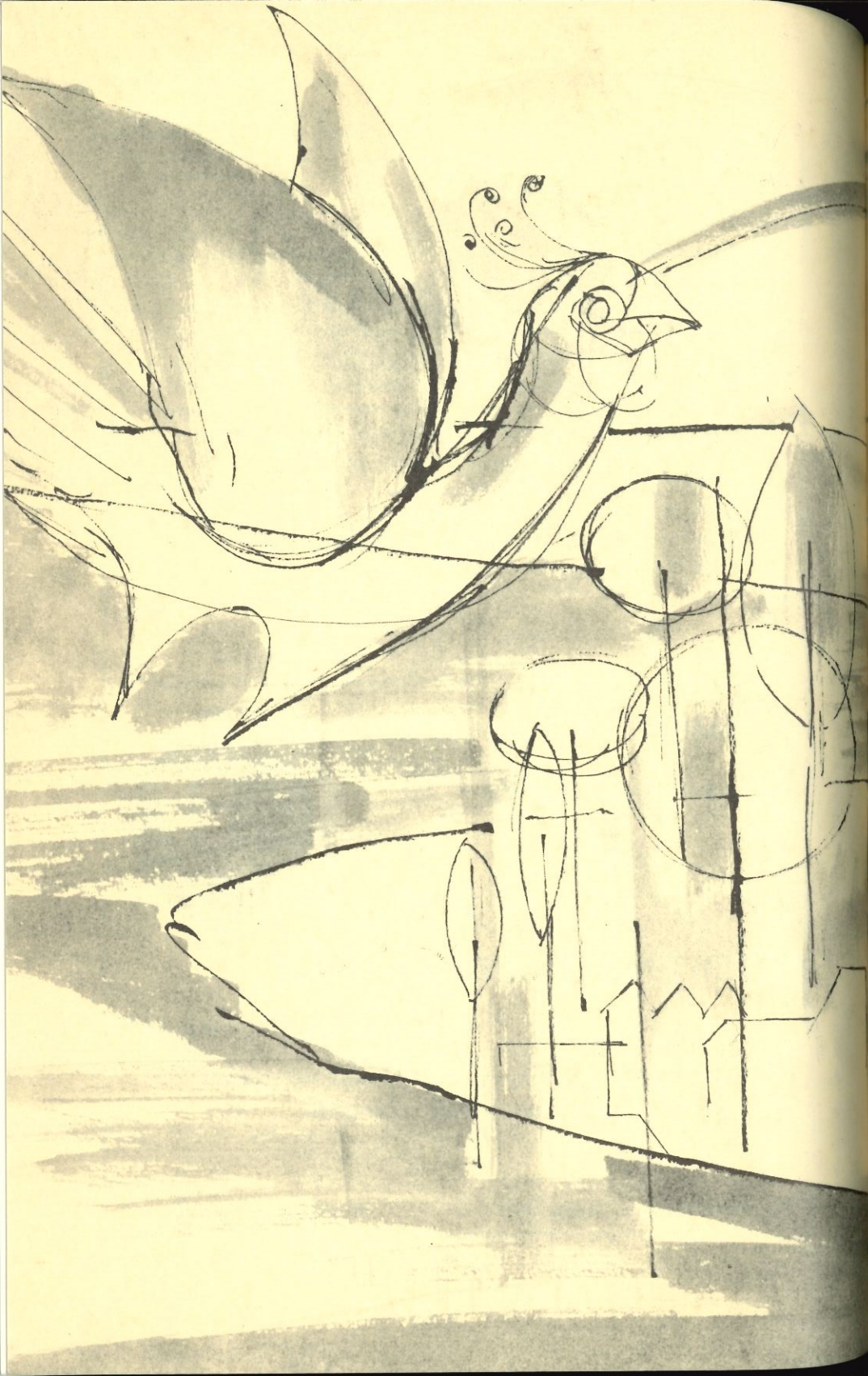

FLEHITE

TIJDSCHRIFT VOOR VERLEDEN
EN HEDEN VAN OOST-UTRECHT

Jaargang 2, - oktober 1968, - nummer 4

Redactie: Dr. W.J. de Boone, Dr. J. Hovy,
J.H.P. Kemperink.

Redactieadres: Leusderweg 255, Amersfoort.
Aan dit adres artikelen en boeken ter re-
censie.

Administratieadres: J. v. Oldenbarnevelt-
laan 7, Amersfoort.

Aan dit adres abonnementen en adverten-
ties.

Inhoud:

Van de redactie 69

J. Hovy, Het pontveer van de stad
Amersfoort aan de Grote Melm te
Soest (1675-1930) 70

Boekbespreking 77

Kroniek 84

Omslag: J. de Valk.

Druk : Drukkerij Elinkwijk Utrecht

Abonnement f 6,50 per jaargang van
4 nummers. Giro nr. 43 76 83 t.n.v.
administrator Flehite te Amersfoort

MODERNE LEVEN- VERZEKERING

automatische
groei van het
verzekerde bedrag
door **unieke**
winstdeling...

tussentijdse
verhoging van uw
verzekering door
optiesysteem
onafhankelijk van
gezondheids-
toestand...

zonder genees-
kundig onderzoek
terstond en
blijvend verzekerd
door inzending
van **certificaat**

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

HOOFDKANTOOR HERENGRACHT 475, AMSTERDAM-C
KANTOOR TE UTRECHT, MALIESINGEL 27B

BOEKHANDEL VAN GASTEL

LANGESTRAAT 86
AMERSFOORT

●
TELEFOON (03490) 15963 - GIRO 65030

Is de AMRO-Bank er ook voor U?

Bij een moderne bank als de Amsterdam-Rotterdam Bank staan de deuren wijd open voor iedereen. Ook voor U. Waarmee de AMRO-Bank U van dienst kan zijn? Met alle verzekeringen bijvoorbeeld. Of met vreemde valuta. Of met

reischeques, safeloketten, sparen enzovoort.

Vraagt U eens inlichtingen. Elk AMRO-kantoor biedt u alle mogelijkheden van de grote bank in een attente, vertrouwelijke sfeer.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

SA 10865

Van de redactie

Allereerst biedt de redactie haar verontschuldiging aan voor het late verschijnen van dit nummer. Persoonlijke omstandigheden hebben de gang van zaken ditmaal wel heel erg vertraagd. We hopen dat onze lezers het nostra culpa in gemoede zullen aanvaarden. De redactie beraadt zich op maatregelen om een dergelijke situatie in de toekomst te voorkomen.

Bij het terugzien op twee jaargangen van ons tijdschrift meent de redactie dat ze overigens niet ontevreden mag zijn. Het opbouwen van een lezerskring vergt uiteraard tijd en wij zijn nog steeds dankbaar voor de hulp die de paters Kruisheren ons in het eerste jaar hebben gegeven, toen zij tegen kostprijs de gehele druk verzorgden en ons daarmee over de eerste moeilijkheden heen hielpen.

Wat niet wegneemt, dat onze kring van abonnees nog sterk voor uitbreiding vatbaar is. Mogen we nog eens een beroep doen op onze lezers om ook onze propagandisten te willen zijn? Voor een groots opgezette propagandacampagne ontbreekt ons nu eenmaal het kapitaal en bovendien werkt een persoonlijke aansporing gewoonlijk beter.

We maken van deze gelegenheid gebruik de heer S.W. Melchior te herdenken, die bij een verkeersongeval omkwam. Zijn beschikbaar stellen van de laatste exemplaren van de door hem uitgegeven Blaffert was voor ons meer dan een altijd welkome steun van onze kas. Het was een sympathiebetuiging voor het werk waaraan wij een deel van onze tijd en onze zorg gaven en was daarmee voor ons een stimulans.

Voor de komende jaargang liggen reeds enkele artikelen gereed, o.a. over Postkantoren te Amersfoort na 1800 en over Rechtstekens in oude archivalia. Daarnaast hopen we behalve de vaste Kroniek en Boekbesprekingen ook nog kleinere artikelen te plaatsen.

En dan een minder prettige mededeling. De voortdurend stijgende kosten maken het ons onmogelijk het abonnementsgeld van f 4,50 te handhaven. We zien ons tot ons leedwezen genoodzaakt dit voor de derde jaargang te brengen op f 6,50. We hopen, dat deze verhoging voor onze lezers niet onoverkomelijk is. Een aantal abonnees heeft het abonnementsgeld voor de derde jaargang al voldaan en uiteraard f 4,50 betaald. Voor hen blijft het abonnementsgeld de komende jaargang f 4,50, we vragen hen niet te suppleren.

Tot slot nog een verzoek van de administratie. Willen de abonnees, die het abonnementsgeld voor de tweede jaargang nog niet hebben voldaan, dit alsnog doen door storting of overschrijving van f 4,50 op gironummer 437683 t.n.v. Administrator Flehite?

J. HOVY

In zijn bijdrage in het Maandblad van Oud-Utrecht over "De Grote en Kleine Melm te Soest" heeft E. Heupers ons opmerkzaam gemaakt op het feit, dat de veerpont, die eeuwenlang op eerstgenoemd punt beide oevers van de Eem heeft verbonden en dit thans ook nog doet, eigendom is van de gemeente Soest. ¹⁾ Bij velen zal wellicht reeds in het vergeetboek zijn geraakt dat de exploitatie vóór 1930 namens de gemeente Amersfoort geschiedde. Aangezien, naar ik meen, nooit iets over de oorsprong van deze toestand is gepubliceerd, lijkt het interessant, eens na te gaan, waaraan de op het eerste gezicht merkwaardige toestand is te danken, dat Amersfoort een pontveer onderhield op het grondgebied van een andere gemeente. Deze situatie is niet te begrijpen zonder dat wij een kleine driehonderd jaar in de geschiedenis teruggaan.

Vanouds hadden de burgers van Amersfoort een groot belang bij de rivier de Eem als waterweg voor hun verbinding over zee met Overijssel en Amsterdam. Doordat de Gelderse beken, waaruit de Eem zijn water ontvangt, veel zand en slib aanvoerden, was deze waterweg reeds sedert de Middeleeuwen een echt zorgenkind voor het stadsbestuur. Zo moesten grotere schepen hun goederen, bestemd voor de stad, bij de Melm overladen. Bekend zijn de vele pogingen tot verbreding en uitdieping van de Eem tussen Amersfoort en de Melm sedert 1551, die weinig succes opleverden, ondanks de steun van de landsheer Karel V en later van de Staten van Utrecht. ²⁾ Wij laten dit onderwerp verder rusten en richten onze aandacht op het jaagpad langs de Eem, dat ten nauwste met het pontveer aan de Grote Melm samenhangt.

Een "treckwech" van de stad tot aan de Grote Melm was reeds van zeer oude datum: o. a. in 1603 en 1613 horen wij van plannen ter verbetering en

1) Maandblad van Oud-Utrecht 37 (1964), no. 2, blz. 13-20. Over de functie van de Grote Melm als laad- en losplaats vindt men bijzonderheden in dit artikel. Ten onrechte ziet Heupers de "Eerste Melm" over het hoofd: men vindt vanaf Amersfoort de "Eerste Melm" tegenover Hogehorst, verderop rivierafwaarts de "Kleine Melm", tegenover Cragtwijk, ook "Nieuwe Melm" genoemd (zie ook: Heupers in Maandbl. Oud-Utrecht 38, 1965, blz. 50-54), en tenslotte de "Grote Melm" of "Oude Melm" tegenover de Slaagse polder, bij Hamelenberg. Op de bekende kaart van De Roy (ca. 1700) worden Eerste en Kleine Melm duidelijk onderscheiden; zo ook b.v. in het verslag van een schouw van de rivier de Eem in 1837, aanwezig in: Dossier Jaagpad en pontveeren langs de Eem enz., dl. I, op Gem. archief Amersfoort.

2) Zie: W.F.N. van Rootselaar, Amersfoort 777-1580 (Amersfoort, 1878), dl. I, blz. 12 vlg.

doortrekking tot aan Eembrugge. ³⁾ Vanaf 1656 zetten de Regeerders van Amersfoort vaart achter de aanleg van een nieuw trekpad, nadat verschillende belanghebbenden (schippers, enige gilden) zich per rekest hieromtrent tot de Raad hadden gewend. De Magistraat verzocht aan de Staten van Utrecht om octrooi voor de aanleg van een "bequame, besande dijk ofte kaede langes deselve rivier tot omtrent de Zuiderzee", daar bij windstilte of tegenwind de schepen zeer moeilijk de stad vanuit zee konden bereiken en omgekeerd. Tevens verzochten zij om een "liberale subsidie", omdat het jaagpad niet alleen voor Amersfoort, maar ook voor de gehele oostelijke provincie van belang was, in het bijzonder voor de stad Utrecht, waar men plannen koesterde voor de aanleg van een kanaal naar de Eem. ⁴⁾

Het is juist deze laatstgenoemde omstandigheid geweest, die heeft veroorzaakt dat van het octrooi niets is gekomen: de stad Utrecht immers dacht aan een scheepvaartverbinding met het mondingsgebied van de Eem en een verbeterde vaarweg langs de Eem zelf zou voor dit project wel eens nadelig kunnen werken. ⁵⁾ Hoewel de Statenleden van Geëligeerden en Ridderschap welwillend tegenover het Amersfoortse plan stonden, schoof het verzet van Utrecht de zaak op de lange baan, zodat het stadsbestuur van Amersfoort in 1674 besloot, niet langer te wachten en het project geheel op privaatrechtelijke basis, door middel van onderhandelingen met de eigenaren der grondpercelen, langs de Eem gelegen, te verwezenlijken. Ondanks enige strubbelingen heeft men het Trekpad in de daarop volgende decennia kunnen aanleggen en bij gedeelten tot de Zuiderzee kunnen doortrekken.

Wij weten dat het reeds bestaande gedeelte van het pad tussen Amersfoort en de Grote Melm ten Z.W. van de Eem liep, dus bij de Kleine Koppel buiten Amersfoort begon. Het vervolg, voorlopig tot Eembrugge, zou echter aan de oostzijde van de rivier komen te lopen. ⁶⁾ Bij de Grote Melm zouden de jagers met hun paarden dus met een veerpont moeten worden overgezet. Deze veerpont, alsmede de daartoe getroffen voorzieningen, vormt het onderwerp van de hierachter afgedrukte magistraatsresoluties, waarnaar wij verder verwijzen.

Hier volgen nog enige bijzonderheden, die in genoemde resoluties niet worden vermeld of die hieruit niet direct begrijpelijk zijn. Nadat het stads-

3) A.w., blz. 59-62, 77.

4) Resoluties Regeerders Amersfoort (Gem. archief no. 35), 15 sept., 20 okt. 1656.

5) De uitbreidingsplannen van de stad Utrecht van Moreelse (1664) en Everard Meyster (1670), waarin ook een haven en een Eemkanaal waren begrepen, zijn afgedrukt in: Tijdschr. voor Gesch., Oudheden en Statistiek van Utrecht (uitg. v.d. Monde) 6 (1840), blz. 361, 373, 415, 437.

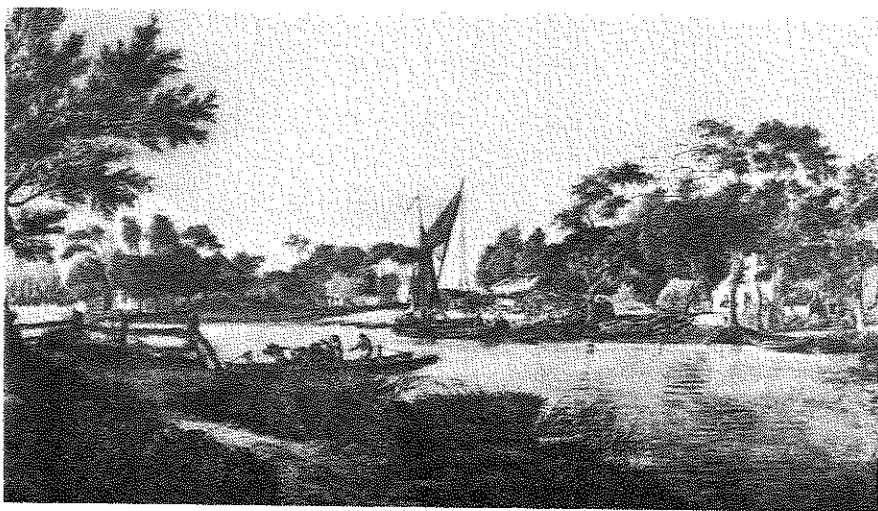
6) Zie voor het voorafgaande: Resol. Amersf. 9, 25 juni, 1 juli, 10 aug. 1674 en passim dit en vlg. jaren. Een samenvattend relaas voorin de cameraarsrekening van het Trekpad, 1675/7 (Gem. archief no. 109). Stukken betreffende de aanleg van het Trekpad c. a. : t. a. p., no. 845-918.

bestuur in februari 1675 de "schouw" of "praem" voor het pontveer had laten vervaardigen voor de som van f 125, -- werd aan Jan Geurts. Bos "t waernemen van 't schoutje aan de Grote Melm" opgedragen, waarvoor deze over de jaren 1675/7 een som van f 103, -- in 8 gedeelten ontving.⁷⁾ In 1680 werd het veer aan de brouwer Assuerus van Dolre gegund, waarbij hem een jaarlijkse toelage van stadswegen, groot f 50, --, werd toegekend (zie Bijlage IV). Reeds spoedig daarop overleed deze brouwer, waarna zijn weduwe, Aletta van Lielaer, hertrouwde met Johan Vosch van Avezaat.⁸⁾ Genoemde weduwe zette de exploitatie van het pontveer voort, met dien verstande dat in 1691 het bedrag der stedelijke toelage verminderd werd tot f 36, -- per jaar (zie Bijlage V).

Ten behoeve van het veer werd een overeenkomst gesloten met de eigenaar van huis en grond aan de Melmkant, Wolbertus van Muylwijck, waaraan soortgelijke overeenkomsten met de eigenaren van de uiterwaarden aan de andere zijde der rivier, in de Slaagse polder, waren voorafgegaan (zie

7) Gem. archief Amersf., no. 882 (Staat van uitgaven voor het Trekpad, 1675/7). In de jaren 1684-1687 woonde in de herberg aan de Grote Melm, annex veerhuis, Jan Maessen, die toen ook wel als veerman zal zijn opgetreden (Heupers, a.w., 1964, blz. 15).

8) Register van huw. afkondigingen van het Gerecht van Amersf.: ondertr. 20 febr., huw. 6 maart 1683.

R.A. Utrecht

Top. Atlas 218

"De Eem bij Soest"

Bijlagen resp. III en II). Bovengenoemde Assuerus van Dolre en Johan Vosch, beiden familieleden van Muylwijck, hadden kennelijk het bouwhuis op diens land in gebruik (mede als herberg?). In de loop van de 18e eeuw werd de exploitant van het pontveer tevens eigenaar van de nabijliggende boerderij, annex veerhuis, zodat de uitkering van f 7,50 per jaar voor het onderhoud van het Trekpad ter plaatse (zie Bijlage III) en de jaarlijkse uitkering van f 36, -- voor het veer steeds aan dezelfde persoon werden gedaan. Vanaf het einde van de 18e eeuw is aan het pontveer steeds de naam van de familie Butzelaar (Butselaar, Budselaar) verbonden geweest. Sedert het midden van de 19e eeuw werd echter het bedrag van f 7,50 voor de ene helft aan leden der familie Butzelaar, voor de andere aan leden der familie Van Roomen uitbetaald.⁹⁾ In 1841 werd op verzoek van de veerman S. Butselaar een tarief voor het veer vastgesteld: voor het overhalen van man en paard mocht overdag 5 ct., 's avonds 7½ ct. worden gevraagd, voor een koebeest 5 ct., voor een passagier 2½ ct.¹⁰⁾ Het veer gold niet als een openbaar veer in de zin van de wet, maar als een onderdeel van het Trekpad; de veerman mocht echter, zoals uit het bovenstaande blijkt, ook vee en reizigers overzetten. Beide laatste categorieën schijnen op den duur wel de belangrijkste passagiers van de veerboot te hebben gevormd. Immers, als gevolg van verzanding van de Eem werd deze rivier in de loop van de 19e eeuw steeds minder als vaarweg gebruikt. Pogingen tot verbetering hiervan leverden niets op.¹¹⁾ In 1844 verzocht dan ook de veerman Hendricus van Butselaar, "bouwman" te Soest, om verhoging of van het tarief van het veergeld, of van de jaarlijkse gemeentelijke toelage, die sedert 1691 onveranderd f 36, -- was gebleven.¹²⁾ Hij verkreeg het laatste. In 1879 ontving de landbouwer-veerman ter plaatse f 75, -- per jaar van de gemeente Amersfoort; de opbrengsten der veergelden werden toen geschat op f 60, -- à f 70, -- per jaar.¹³⁾ In 1929 droeg de Raad van Amersfoort alle waterstaatswerken, met de pontveren, over aan de Provinciale Waterstaat, met uitzondering echter van het veer bij de Grote Melm, dat in het volgende jaar door de gemeente Soest werd overgenomen. De veerman A.P. Butzelaar ging toen over in dienst van laatstgenoemde gemeente, tegen dezelfde bezoldiging van f 75, -- jaarlijks.¹⁴⁾

9) Vgl. Heupers, a.w., 1964, blz. 14.

10) Dossier Jaagpad enz. I (Raadsverg. 15 maart 1841).

11) Zie hierover: Bundel Waterwegen, rivier de Eem, 1830-1910 (Gem. archief Amersf.).

12) Dossier Jaagpad I (Raadsvergadering 24 juni 1844).

13) T.a.p.: Corresp. Gedeputeerde Staten - gem. bestuur Soest - idem Amersf., 21 dec. 1878 - 21 jan. 1879.

14) Raadsnotulen Amersf., 26 nov. 1929; 29 april 1930; Dossier Jaagpad III; Dossier rivier de Eem.

RESOLUTIES VAN HET AMERSFOORTSE STADSBESTUUR INZAKE DE VEER-
PONT AAN DE GROTE MELM

(Gem. archief Amersfoort no. 35)

I. 12 oktober 1674

(Uit een rapport, ingediend door Jacob Morray, burgemeester, en Samuel Thiens, schepen, gecommiteerden tot het Treckpad langs de Eem, bij de Stadsraad)

Eerstelijck dat het voorz. Treckpad albereets leyt ende lange jaren gelegen heeft van de voorz. stad Amersfoort tot aen de Grote Melm over de dijken op de landen langhs de Eem, soo onder de Vrijheyte deser stad behoerende als onder Isselt, Birkte ende Soest.

Dat voor de herberge op de Grote Melm moste geleyt worden een praem ofte schouwe, geappropriert om een ofte twee peerden over de Eem te konnen oversetten op de buytendijxe maten van de polre De Slaegh onder Hamelenbergh.

Op welke maten, competerende Dirk Reyzerz., Sr. Rutger de Beer, Assuerus van Dolre, Anthoni van Snellenbergh ende de erfgenamen van Willem van Lommetsum zaliger ende Henrick Jan Thonisz., geleyt moste worden een kade, behoerlijck besant ende soo hoogh ende breed, als vereyst wert, onder voldoeninge, betalinge ende onderhout van de voorz. stad, omme over deselve te komen op den Slaeghsendijck, alle welke voorz. personen daertoe haer consent hebben gedragen.

Dat tot het oversetten van de voorz. peerden met de geseyde praem ofte schouwe ende 't waernemen van deselve een bequaem persoon aldaer moste worden gedespicieert.

II. 25 januari 1675

(Betreffende de kade enz. aan de oostzijde van de Eem, in de Slaagse polder, tegenover de Grote Melm)

Is goetgevonden...dat de kade, tot gebruyck van 't Jaeghpad langhs de riviere d'Eem geleght ende gekoght van Dirk Reyzerz. (enz., zie excerpt I) nu ende ten ewigen dage tot coste ende laste van dese stad sal worden onderhouden ende haer, verkopers, vergunt als vergunt wort bij desen, het vrij acces ende reces tot ende van de Eem om op ende over haer lant te konnen komen.

III. 30 juli 1677

(Betreffende de werf aan de Grote Melm)

Aghtervolgende de autorisatie, van de Heren Regeerders deser stad op de Gecommitteerden tot het maken vant Treckpad langhs de riviere de Eem verleent, soo sijn deselve in de name van hare Heren principalen, ter eenre, en de Here Wolbertus van Muylwijck, eigenaer van sijne huysingen ende werf, gelegen aen de Eem, aen de Grote Melm, ter andere sijden, geacordeert in manieren naervolgende, alse:

Dat gemelte Here Muylwijck, voor hem, sijn huysvrouw ende haer beyder erfgenamen, bij desen aenneemt, de werf metten aenclieven vandien, beginnende van de schuttinge ter sijden de eerste kalckoven, sodanigh te verhogen, verbreden ende maken ende repareren tot sijnen costen, soo van

aerde, paelen, planken ende rij, nietwes uytgesondert, dat het peert ofte peerden voor het treckschip ofte schuyten deselve werf, sooverre die hem alsnu eygen is, bequamelijck sullen konnen passeren int heen ende wederkeren, ende also ende in dien selven staet ewighlijck ende erfelijck onderhouden, mede tot sijnen costen, ofte wel soolange sij, Heren Regeerders, de voorz. werf tot het Treck- ofte Jaeghpad komen te gebruyken.

Voor alle 't welke de Heeren Regeerders aen de heere Muylwijck eens in gelde gereet sullen betaelen een somme van eenhondert seven ende vijftigh gulden, thien stuyvers, boven nogh jaerlijcks, tvoor. gebruyck geduyrende, ten reguarde van het onderhout: seven gulden, thien stuyvers, aen vanck nemende het 1e jaer, den 10en deser lopende maent july.

Blijvende ten laste van de Heren Regeerders 't maken ende onderhouden van een beschoyinge voor 't schoutje, aen ofte op 't geschey van de werf van de voorn. Heer Muylwijck ende Sr. Rutger de Beer, mitsgaders het onderhout vant bruggetje, leggende tusschen beyde sijne huysingen; ende sullen daerenboven de Heren Regeerders de voorz. werf jaerlijcks behoerlijck moeten besanden 't haren coste.

Ende sal de Here Muylwijck, soo dickmaels het hem gelieft, tot sijn gerief 't schoutje van de Heren Regeerders, om sijn peerden ende beesten heen ende weder over de Eem te doen komen, mogen gebruyken, sonder daervoor ytwes te betaelen.

Ende of het gebeurde, dat de werf int geheel ofte voor 't grootste gedeelte door hogen watervloet, storm ende onweder quame wegh te spoelen ende dat dienvolgens tot herstellinge vandien merckelijcke onkosten bij de Here Muylwijck mosten werden geadhibeert, dat het sal staen aen de Heren Regeerders om in gevalle voorz. naer discretie den Here Muylwijck ende sijne successeurs dienaengaende te subveniëren enz.

IV. 11 oktober 1680

(Exploitatie van het stedelijke veerpontje aan de Grote Melm)

Op de requeste van Assuerus van Dolre, brouwer, was gedisponeert: De Regeerders etc., gehoord het rapport van de Heren Gecommitteerden over het Treckpadt, accorderen ende vergunnen den suppliant de schouwe, daarmede de paerden van de veerscheepen ende anders werden overgevoert voor sijn huysinge op de Oude Melm in de Eem, voor altoos in continuatie te houden, ende dat daervoor jaerlijckx sal genieten vijftich gulden; des dat effectuere, dat iemant oppasse tot continueel gerieff int oversetten ende vaerdelijck overbrengen van de paerden van de veerscheepen ende anders ende ieder houde clachteloos.

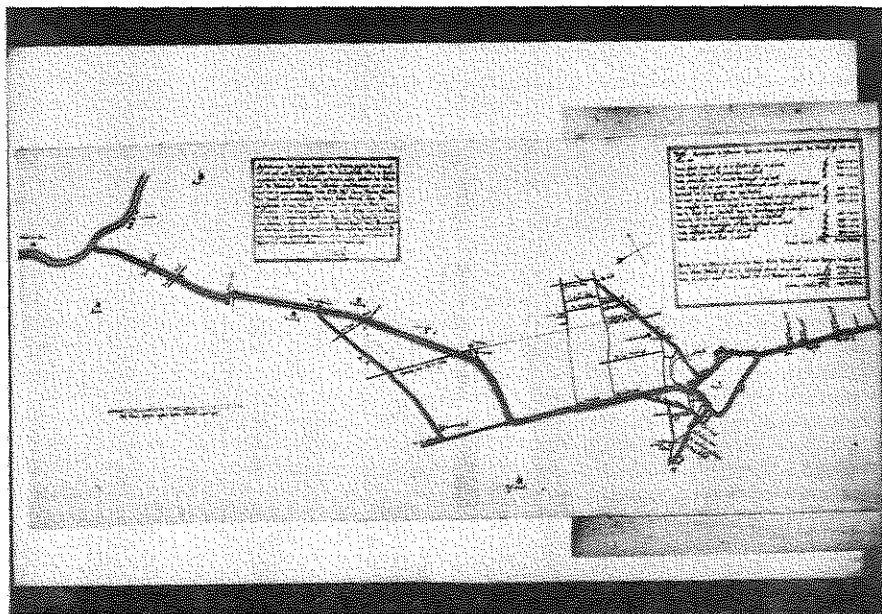
V. 6 juli 1691

Gehoord het rapport van de Heeren Borgermeesteren ende andere Heeren Gecommitteerden vant Treckpadt, aanlangende 't gene op behagen van den Raad met Johan Vosch, nomine uxoris, nader hadden geconvenieert, over de vijftich gulden, bij appointementen den 11e oktober 1680 op de requeste van Assuerus van Dolder, voor de schouw, die aen de Melm in de Eem gehouden was te houden, gegeven, daarinne bestaende dat hij, Jan Vosch, ter sake als in denselven appointementen in plaatse van de voors. vijftich gulden, sal genieten jaarlijcks sesendertich gulden, inganck genomen hebbende met den 11e oktober 1689, ende over den jare, verschenen den 11e oktober 1689 sal genieten de somme van drie en veertich gulden; is naar deliberatie goetgevonden, 't voors. geconvenieerde bij desen te approberen enz.

VI. Aanteekeningen ter gelegenheid van de schouw van het Trekpad langs, en het paalwerk aan den mond van de rivier den Eem, gedaan door....burgemeester....secretaris....architect en fabriek der stad Amersfoort, op den.... (niet ingevuld) juni 1837.

(Uit: Dossier Jaagpad en pontveeren langs en over de Eem enz., deel I, op Gem. archief Amersfoort)

5. De schouwing aan de Groote Melm moet door de eigenaars worden onderhouden. De Stad betaalt voor regt van overgang van het Trekpad aan de eigenaars jaarlijks vijf of zes guldens. De aldaar leggende pont over den Eem is van de Stad en ten haren lasten. De Stad moet ook de steiger of vleugel bij het pontveer onderhouden.

Verkleinde reproductie van de "Utrechtsche Vaart naar den Eem" ao 1641 door J. Ruysch. - RA-Utrecht, Top. Atlas 268.

bespreking

van Huysduynen. Geschiede-
geslacht Van Dam van Is-
166). 249 blz., afbn.

miliefonds Jacob van Dam.

: Overzicht van de genealogie van
am van Isselt.

der stad Amersfoort zal het niet
an Dam gedurende het tijdvak
ben gespeeld in het politieke
de omstreken daarvan. Er is
ublicatie over deze familie.
is voornoemd, legt in het
deze uitgave, die door de
rd verzorgd. De gegevens
er gepubliceerd: zij vor-
generaal W.E. van Dam
eslacht. Het is vrij al-
krijgshistorisch gebied
broken serie artikelen
ante families in het
gen waren, wegens
is, in het bijzonder
ogisch belang. Wij
var ook in andere
an zijn onderzoe-
enis en oudheid-
1908, Bijdragen
dl. 6, en het
daarnaast ook
utriciaat van
nd van Van

bespreking
rtse sche-
recht uit
hite" te
en van
le (af-
mers-
der
van
rs-

stand, waardoor het gedeelte van Isselt, dat in leen van het graafschap Holland werd gehouden, in bezit van de familie Van Dam kwam (1516). Het andere gedeelte van Isselt, dat een heerlijkheid vormde en leen was van het Sticht Utrecht, werd eerst in 1775 door een lid der familie Van Dam van de familie Sasse (van Ysselt) aangekocht. De vierde bekende generatie Van Dam bestond uit de kinderen van Willem van Dam en Beyeraet van Isselt, waarmede wij in de 16e eeuw zijn terecht gekomen. Deze kinderen huwden met dochters en zoons uit vooraanstaande Amersfoortse families, zoals Verburgh, Freys van Dolre, Dijer, Van Westrhenen, Van Dompelaer enz. Ook gedurende de 16e eeuw hadden de Van Dams zitting in het stadsbestuur. In tegenstelling tot een aantal katholiek gebleven families bleven leden van de familie Van Dam ook na 1579, het jaar van de Calvinistische omwenteling te Amersfoort, deel uitmaken van het stadsbestuur, daar Peter van Dam de zijde der opstandelingen had gekozen. Gedurende de 17e eeuw blijft de naam Van Dam nauw met die van Amersfoort verbonden. Twee gebroeders Van Dam, Peter en Willem, weken in 1622 uit naar Holstein wegens de vervolging der remonstranten na de val van Oldenbarnevelt en de Synode van Dordt. Willem, schoonzoon van de bekende Rombout Hogerbeets, keerde later, via Utrecht, naar zijn vaderstad terug en was er burgemeester, toen de stad in 1629 werd bezet door de Spaanse en keizerlijke troepen, die in ons land waren gevallen ter ontzetting van 's-Hertogenbosch. Het boek geeft een uitvoerige samenvatting van de daarop gevolgde tragische gebeurtenissen, waarbij Willem van Dam, beschuldigd van verstandhouding met de vijand, uit de Republiek werd verbannen, een onsmakelijke anti-remonstrantse rel, geësceneerd door oude tegenstanders van Oldenbarnevelt en mogelijk gemaakt door de karakterloze houding van stadhouder Frederik Hendrik. Deze samenvatting is gebaseerd op een uitvoerige beschrijving en bronnenpublicatie van W.E. van Dam van Isselt in de Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap van 1909. Spoedig werd Willem van Dam echter gerehabiliteerd, zodat hij van 1634 tot 1672 nog elfmaal deel van het Amersfoortse stadsbestuur kon uitmaken. Hij was ook bewindhebber van de Oostindische Compagnie, kamer Amsterdam, en vertegenwoordigde de stad Amersfoort enige malen als lid van de Staten van Utrecht. De vooraanstaande rol, die zijn beide neven, Johan en Jacob van Dam, in onze koloniale geschiedenis speelden, valt eigenlijk buiten het kader van onze streekgeschiedenis. Hier zij slechts vermeld, dat eerstgenoemde admiraal in Nederlands Indië en gouverneur van Banda en Amboina was; de tweede is vooral bekend door zijn rol in de Levantse handel; hij was jarenlang consul te Smyrna en tevens stichter van het Familiefonds Jacob van Dam (zie hieronder). Mr. Peter van Dam stond evenals Johan in dienst van de Oostindische Compagnie, nl. als "advocaat", d.w.z. in feite secretaris van de Heren Zeventien en van de Kamer Amsterdam, met grote bevoegdheden. Van zijn hand is een zeer uitvoerige beschrijving van de geschiedenis en voorgeschiedenis der Oostindische Compagnie (1595-1700), die eerst in onze eeuw door Dr. W. Stapel en Dr. C.W.Th. baron van Boetzelaer van Asperen tot Dubbeldam in de Rijks geschiedkundige publicatiën (1931 en 1954) zou worden uitgegeven.

Na ca. 1800 spelen de Van Dams in deze streek feitelijk geen rol meer. Het boek besluit met een hoofdstuk over het Familiefonds Jacob van Dam, gesticht op grond van een clause in het testament van Jacob van Dam (1707). De bestemming van dit fonds was, zoals bij zovele soortgelijke familiestichtingen uit die tijd, ondersteuning van leden der familie, die in financiële moeilijkheden waren komen te verkeren. Zoals vermeld, is het onderhavige werk door steun van dit fonds mogelijk gemaakt. Registers op de voornamen van het geslacht Van Dam en van het geslacht Van Dam van Isselt en op de in het boek voorkomende familienamen bevinden zich achter in het boek.

J.H.

J.J. Herks. De geschiedenis van de Amersfoortse tabak. Den Haag, Martinus Nijhoff, 1967. 12, 279 blz., afbn.
Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Over de geschiedenis van de tabaksbouw te Amersfoort en omgeving, een geenszins onbelangrijke en alleszins merkwaardige tak van bedrijvigheid, werd tot dusver niet veel gepubliceerd. Reeds vanaf de 17e eeuw kan men weliswaar, verspreid over verschillende boeken, artikelen enz., allerhande op zichzelf staande gegevens omtrent deze cultuur aantreffen, maar als monografie over het belangrijkste tabakscentrum hier te lande valt slechts te vermelden een artikel van H.A.W. Beyer in de Eembode van 16, 23 oktober, 6, 13 november 1934, getiteld "De Amersfoortsche tabakscultuur in de 17e eeuw" (aanwezig op het Gemeentearchief en het museum Flehite te Amersfoort), oorspronkelijk een academische scriptie van de gemeentelijke universiteit te Amsterdam (aanwezig als boven en op de Economisch-Historische Bibliotheek te Amsterdam). Deze verhandeling is gebaseerd op zelfstandig archiefonderzoek, doch omvat slechts de 17e eeuw. Daarnaast moet nog worden vermeld het overzichtsartikel van V.R.Y. Croesen, De tabakscultuur in Nederland, verschenen in het Landbouwkundig Tijdschrift en in deel I van het Agronomisch-Historisch Jaarboek (beide 1940), dat ook een aardige samenvatting geeft van hetgeen over de Amersfoortse tabaksbouw bekend was geworden. Een geschiedenis van deze cultuur, waarin alle bereikbare archivalische en literaire gegevens zijn verwerkt, biedt thans het onderhavige werk van Herks.

Het boek begint met een algemeen overzicht van teelt en gebruik van tabak vanaf de oudste bekende tijden. Gesproken wordt voorts over de tabak als sierplant, medicijn en genotmiddel in Europa sedert de 16e eeuw. De tabakshandel komt hier en in het vervolg in verband met het onderwerp telkens ter sprake, maar is verder niet in het onderzoek opgenomen. Overgaande tot de tabaksteelt in het algemeen, wijst de schr. erop, dat de tabak een typisch handelsgewas is, evenals meekrap, wouw, wede (textielververij), gerst en hop (bierbrouwerij) en hennep (touwslagerij). Geen speciale voorzieningen of kostbare werktuigen zijn nodig, wel zijn echter aanzienlijke investeringen en gedegen vakkennis vereist. De teelt is arbeidsintensief; er is veel mogelijkheid tot seizoenarbeid, ook voor vrouwen en kinderen. Zij vond plaats op kleine stukken grond en is dan ook verwant aan de tuinbouw. Als meststof werd schapenmest gebruikt. Vooral de overvloedige toevoer van deze mest en de beschikbaarheid van kinderarbeid hebben, aldus de schr., de tabaksteelt in oost-Utrecht en op de Neder-Veluwe bevorderd.

Het sterk speculatieve karakter van de tabaksbouw maakte, dat zich in deze branche een snelle afwisseling van bloei en verval voordeed. Men kon er gemakkelijk rijk, maar ook arm door worden! Vandaar ook, dat de tabaksteelt in de 17e en 18e eeuw veelal door rijke burgers werd gefinancierd. Deze wisselvalligheid was het gevolg van wormen-, slakken-, muizen- en insectenplagen, alsmede van verandering in consumptiegewoonten. Stagneerde, als gevolg van oorlog en blokkade, de aanvoer van Amerikaanse tabaksoorten, dan profiteerden hiervan dikwijls de inlandse tabakstelers.

Interessant zijn de beschouwingen, die de schr. wijdt aan de opkomst van de tabaksteelt te Amersfoort. Over het tijdstip bestaat veel onzekerheid, die thans wel niet geheel is opgeheven, maar waarop door nieuwe gegevens enig licht valt. Dr. Herks acht de hypothese omtrent de Engels-Schotse oorsprong van de Amersfoortse tabakscultuur het meest waarschijnlijk (in 1604 werd in Engeland zelf de tabaksbouw verboden). Onder de factoren, die in deze streek de tabaksbouw bevorderden, noemt de auteur in de eerste plaats de hoge prijzen voor tabak in het begin van de 17e eeuw; voorts de gunstige samenstelling van de bodem, de gunstige ligging van Amersfoort voor aan-

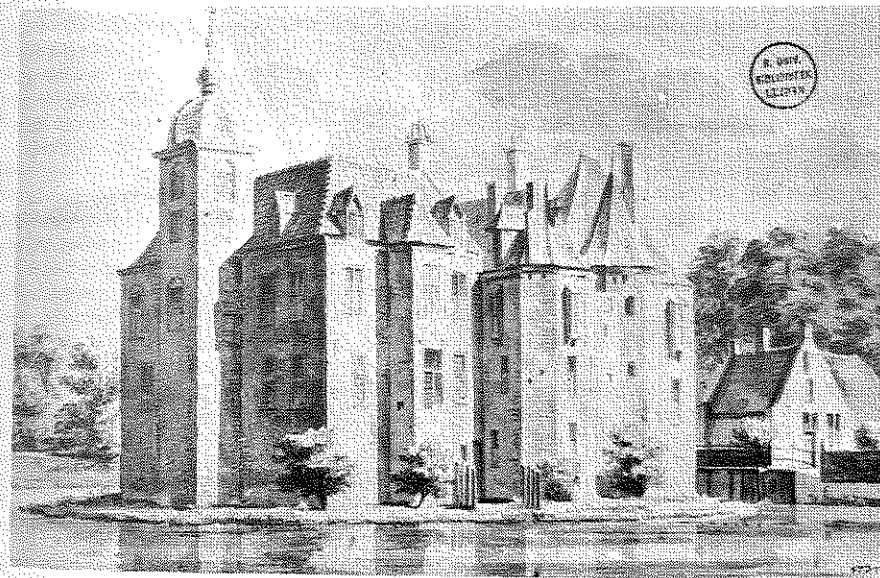
voer van mest en afvoer van het
 van door textielnijverheid
 door de achteruitgang
 men. Een groot
 perkingen.
 immer

der voor de Betuwse tabak, waarnaar thans meer vraag ontstond.

Toch was de tijd voor de Nederlandse tabak als belangrijk marktproduct voorgoed afgelopen. Als gevolg hiervan bleek het ook niet mogelijk, gedurende de Eerste Wereldoorlog, toen hier te lande natuurlijk de vraag naar inlandse tabak weer opkwam, de tabaksverbouw weer op gang te brengen. Er waren geen schuren en gereedschap meer voorhanden, terwijl bovendien de vakkennis verloren was gegaan. Dit gold a fortiori voor de tijd van de Tweede Wereldoorlog: er kwam toen wel vrij veel eigen teelt voor, met zeer verschillend resultaat, maar dit verschijnsel leidde niet tot herleving van de inlandse tabakscultuur. Zeer merkwaardig is echter de kortstondige herrijzing van de Nederlandse tabakscultuur in het Westland gedurende de jaren 1948 en volgende, als gevolg van gebrek aan afzet voor de tuinbouwgewassen. Opleving van de uitvoer naar Duitsland deed deze teelt in korte tijd geheel en al verdwijnen: in 1954 was er niets meer van over. Slechts in het zuidoosten van de provincie Utrecht wordt thans nog enige tabak geteelt; in het gehele land was in het begin van de jaren zestig niet meer dan 10 ha. tabaksland overgebleven.

Het boek besluit met enige bijlagen, bevattende statistische gegevens (uitvoer inlandse tabak tussen 1753 en 1793; Joden, die tussen 1661 en 1805 het burgerrecht te Amersfoort verwierven; prijzen van de inlandse tabak 1830-1857; productie van inlandse tabak 1822-1891), samenvattingen van het betoog in het Nederlands en Engels, een zeer uitgebreide literatuur- en bronnenlijst en een algemeen register.

J.H.

"Gezicht van achteren op kasteel Moersbergen in 1731". Tekening van C. Pronk. Museum Bodellianum te Leiden. (309 - II - 8). Zie Kroniek.

Kroniek

(De niet geparafeerde mededelingen zijn van Dr J. Hovy).

De Monumentencommissie van de Oudheidkundige Vereniging "Flehite" te Amersfoort (wnd. voorzitter J.D.H. van der Neut, secretaris Drs. H. Halbertsma, penningmeester Mevr. M.W. Heyenga-Klomp) heeft in januari 1967 een circulaire, gericht aan de burgerij van genoemde gemeente, verspreid, waarin wordt aangekondigd de oprichting van een onafhankelijke instelling (vereniging, stichting of N.V., naar het voorbeeld van N.V. Stadsherstel te Amsterdam en soortgelijke stichtingen in andere oude steden), die zich tot taak stelt de aankoop van historisch waardevolle percelen in de binnenstad, die gevaar lopen in verval te geraken of gesloopt te worden, de restauratie hiervan en tenslotte de exploitatie van deze herstellende percelen op zakelijke grondslag.

In het Nederlands Archiefblad, jrg. 71 (1967), afl. 1, blz. 10-34, bevindt zich een uitvoerig artikel van de Rotterdamse gemeentearchivaris Drs. R.A.D. Renting over Documentaire verzamelingen in overheidsarchieven. Hieraan is toegevoegd een opsomming van zodanige collecties in Nederlandse archieven (blz. 23-33), waaronder ook dat van Amersfoort (passim). De vermelding op blz. 33, dat de collectie pamfletten en plakaten op het Gemeentearchief te Amersfoort loopt vanaf 1912 is een vergissing of drukfout: het oudste pamflet, aldaar bewaard, dateert van 1630; het oudste gedrukte en los bewaarde plakkaat stamt reeds uit 1544, echter gedrukt begin 17e eeuw (in het archief zelf bevinden zich veel oudere geschreven en gedrukte plakaten).

Het Maandblad van Oud-Utrecht, jrg. 40 (1967), no. 5, blz. 42-43, bevat een artikel van Wim Harzing over de jaarlijkse Studenten-rijpartij, daags na de ontgroening, vanuit Utrecht naar Rijnburg, in de vorige en het begin van deze eeuw. In het nog bestaande hotel "Het Wapen van Rijnburg" (ook Hotel Schols genoemd) werd vervolgens feest gevierd. Een kleine aanvulling hierop van andere hand is te vinden t.a.p., no. 6, blz. 49: Nog eens "studenten-rijpartij".

No. 5, blz. 44 van hetzelfde blad brengt voorts, onder "Kleine mededelingen", een aantekening over de verhouding tussen P.J. van Oosthuyzen en generaal De Marmont in de Franse Tijd. De gegevens zijn ontleend aan een artikel van Wim Harzing in de Stichtse Courant van 11 januari 1967 (vgl. ook t.a.p. 5 januari), naar aanleiding van een mededeling over dit onderwerp in het nieuw uitgekomen Kastelenboek provincie Utrecht.

No. 6, blz. 51, bevat nog een stukje over Koninklijke weldadigheid, t.w. een bericht uit de Utrechtsche Provinciale en Stadscourant van 31 december 1857 betreffende een uitdeling door koningin-weduwe Anna Paulowna, woonachtig op Soestdijk, van kledingstukken en schoeisel aan behoeftige Soestenaren.

In Westerheem, tweemaandelijks orgaan van de Archaeologische Werkgemeenschap voor Nederland, jrg. 16, no. 3 (1967), blz. 81-87, vindt men een artikel van H.J. Reusink over Een late Veluwe klokbeke uit de grafheuvel "Bankiva" te Leersum (U). Door een toevallige omstandigheid kwam de schr. een grafheuvel op het spoor, gelegen tussen de boerderij "Bankiva" aan de Maarsbergseweg te Leersum en de Leersumse

plassen. Hier waren in 1957 door de eigenaar van genoemde boerderij scherven opgegraven, die thans door de heer Reusink zijn gereconstrueerd tot een late Veluwe klokbeke (ca 1600 v. Chr.). De grafheuvel is op de monumentenlijst geplaatst. De schr. bepleit nader onderzoek van de ruim 30 grafheuvels te Leersum en omstreken. Een afbeelding van de gerestaureerde beke bevindt zich onder de illustraties.

Naar aanleiding van de restauratie van de St. Joriskerk te Amersfoort publiceerde Drs. H. Halbertsma in het Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, april 1967, enige notities over de bouwgeschiedenis van deze kerk. Het artikelje maakt gewag van enige opzienbarende ontdekkingen en opent verrassende perspectieven inzake de oudste geschiedenis van de Amersfoortse hoofdkerk. Het stukje is overgenomen in: Maandblad van Oud-Utrecht, jrg. 40 (1967), no. 6, blz. 48-49, en in: Westerheem, jrg. 16 (1967), no. 3, blz. 120-121.

De Redactie van Flehite ontving van het Contact van Gelderse oudheidkundige verenigingen en musea (secretaris: E.J. Jansen, Hogestraat 7, Dieren) een circulaire, waarin de aandacht wordt gevestigd op het tienjarige bestaan van deze instelling in september 1967. Gaarne maken wij onze lezers attent op het bestaan van het officiële orgaan van genoemde bond: Gelders Oudheidkundig Contactbericht, dat ieder kwartaal, in samenwerking met de vereniging Gelre, verschijnt. Het blad bevat nieuws over oudheidkundige verenigingen en musea, over activiteiten op oudheidkundig gebied, artikelen over historische personen, boekbesprekingen en -aankondigingen, vermeldingen van publicaties in couranten en tijdschriften enz. enz. In de regel bevat ieder nummer 32 blz., fraai geïllustreerd. De prijs bedraagt slechts f 4, -- per jaar. De belangstellende in de Gelderse geschiedenis, woonachtig in onze gouw, verzuime niet, van deze unieke gelegenheid tot oriëntatie over hetgeen op geschiedkundig gebied in onze buurprovincie omgaat, te profiteren. Het aan ons toegezonden januari-nummer van het Contactbericht betekende meer dan alleen maar een bevestiging van het in de circulaire medegedeelde: het demonstreerde op verrassende wijze hetgeen kan worden tot stand gebracht door samenwerking van vaklieden van allerlei richting en belangstellende en goed onderlegde amateurs!

Het Contact publiceerde, behalve genoemd Bericht, ook nog een museumgids voor Gelderland, organiseert jaarlijks een contactdag, verzorgde verleden winter een cursus voor amateur-historici en fungeert als adviserend orgaan van het provinciaal bestuur voor de verdeling van de jaarlijkse provinciale subsidie voor de Gelderse oudheidkamers.

De viering van bovengenoemd 10-jarig jubileum vond plaats in oktober 1967 in het Stedelijk Museum te Zutphen, waarbij een tentoonstelling "Schat-ten uit Gelderse musea" werd gehouden. Het behoeft wel geen betoog dat wij deze nuttige en actieve organisatie warm aanbevelen in de belangstelling van onze lezers.

Ter gelegenheid van het zilveren ambtsjubileum van de gemeentearts A.C. Kars te Amerongen verscheen in opdracht van het Gemeentebestuur een werkje van G. Thole Buishuizen, Beknopte geschiedenis van de gemeentelijke geneeskunde, en lijst van geneesheren in de gemeente Amerongen vanaf 1664 tot heden. Ik vestig hier tevens de aandacht op de bespreking van dit boekje door A.W. v.d. B. (Aleid van de Bunt) in het Maandblad van Oud-Utrecht, jrg. 40 (1967), no. 7, blz. 59, waarin enige onjuistheden in het verdienstelijke, maar (zoals zo vaak bij jubilea) iets te haastig samengestelde werkje worden rechtgezet.

Door het Rijksarchief te Utrecht werd in 1966 uitgegeven: *Inventaris van de archieven der Hervormde Gemeente te Soest*, samengesteld door Drs. C. Dekker. De inleiding bevat een overzicht van de geschiedenis van genoemde gemeente en van die van het archief, de bijlagen o.a. een predikantenlijst vanaf 1587 tot heden. Het boek bevat voorts twee reproducties van fraaie aquarellen, door O.H. Kuyck in 1966 van de kerk te Soest vervaardigd en aanwezig in de topografische atlas van het Rijksarchief te Utrecht, t.w. een afbeelding van het exterieur en een van het interieur.

Van dezelfde auteur is mede verschenen een *Inventaris van het archief van de classis (Rhenen-)Wijk der Nederlandse Hervormde Kerk, 1619-1951* (Rijksarchief Utrecht, 1966). Ook hier gaat een geschiedkundig overzicht betreffende classis en archief vooraf. Van de gedeponeerde archieven, beschreven achterin de inventaris, vermeld ik dat van de afdeling "Ring Wijk" van het Nederlandsche Bijbelgenootschap. De bijlagen omvatten een vergelijkende staat van de belijdende leden van de gemeenten, ressorterende onder de classis, in 1722, 1804, 1835, 1920 en 1947, alsmede een zodanige staat van het aantal hervormden, ressorterende onder de classis blijkens de volkstellingen van 1809 en 1960, met de percentages van de totale bevolking. Twee fraaie reproducties van een fotolitho naar een tekening door A.A. van Anrooy uit 1892 van de St. Janskerk te Wijk bij Duurstede en van een lichtdruk door Emrik en Binger naar een tekening van P. Saenredam uit 1664 van de St. Cunerakerk te Rhenen, beide uit de topografische atlas van het Rijksarchief te Utrecht, verhogen de aantrekkelijkheid der uitgave.

In het Bulletin van het Rijksmuseum XV (1967), blz. 91-93, heeft M.E. Deelen een kanttekening gemaakt over het schilderij "Inneming van Rhenen", dat in 1898 door de stad Rhenen aan het Rijk werd afgestaan in ruil voor een subsidie voor het herstel van de Cuneratoren. Anders dan G.J. Hoogewerff meent de schrijver dat hier toch sprake is van een votieftafel met de voorstelling van de verovering door de beruchte Grote Garde. Afbeelding en detailfoto's completeren met vrij uitvoerige noten dit waardevol bericht.

dB

Het Jaarboekje van "Oud-Utrecht" van 1967 brengt drie artikelen, die op onze streek betrekking hebben.

Het eerste artikel, van de hand van Prof. Dr. W. van Iterson, behandelt een zeer interessant onderwerp: De zogenaamde Molen van Ruisdael te Wijk bij Duurstede. (blz. 53-73). Deze molen, afgebeeld op het beroemde schilderij van Ruisdael (vermoedelijk uit de jaren zestig der 17e eeuw), is vroeger dikwijls verward met de thans nog bestaande runmolen "Rijn en Lek", gebouwd in 1659 bovenop de Leuterpoort (zie ook deze Kroniek, jrg. 1, no. 4, blz. 71). In zijn boek over Wijk bij Duurstede heeft H. Hijmans in 1951 de "Molen van Ruisdael" gelocaliseerd, nl. meer westelijk dan de runmolen, boven op een waltoren bij de Vrouwenpoort. Prof. Van Iterson gaat nu in zijn bijdrage de geschiedenis van deze molen na, die vóór 1820 werd afgebroken. Hij kon hierbij de ouderdom tot 1553 terugvoeren. De molen behoorde toen tot de landsheerlijke domeinen van Utrecht, zal dus tevoren een bisschoppelijke molen zijn geweest, afkomstig uit de erfenis der heren van Gaesbeek, tevens heren van Duurstede, in 1459 aan het Sticht Utrecht toegevalen. Bijzonder interessant is, wat de schr. over de verdere lotgevallen en over de bouwkundige structuur van de molen aan het licht brengt.

De riddermatige hofstede en ambachtsheerlijkheid Rijsenburg wordt belicht door Wim Harzing (blz. 75-82). Genoemd kasteel, zetel van een ambachtsheerlijkheid, heeft zijn naam en wapen nagelaten aan de latere gemeente Rijsenburg, die thans met Driebergen is verenigd. Eerst spreekt de schr. de oorsprong van het wapen, afkomstig van de heren van Rijsenburg, die reeds in het midden van de 13e eeuw als bezitters van de ridderhofstede verschijnen. Het belangrijkste deel van het vertoog wordt gevormd door een nauwgezette beschrijving van het kasteel aan de hand van afbeeldingen en plattegronden uit de 17e-19e eeuw. Het kasteel zelf is in de 18e eeuw afgebroken. Thans is nog slechts het poorthuis bewaard. Een artikel, dat een belangwekkende aanvulling geeft op de reeds vrij talrijke literatuur over Rijsenburg en dat geen liefhebber van kastelen of streekgeschiedenis mag overslaan!

Mr. J. Belonje bespreekt tenslotte het landgoed Lambalgen onder Woudenberg. Hij begint met een uitvoerige uiteenzetting over de naamsoorsprong. De oudste overgeleverde vermelding is van 1415, maar verder zijn over de lotgevallen van huis en landgoed gedurende de 15e en 16e eeuw niet veel bronnen voorhanden. Eerst met de 17e eeuw beginnen deze rijkelijk te vloeien. De verschillende bezitters passeren de revue. In 1953 is het mooie landhuis, daterende uit het begin van de 19e eeuw, afgebrand. Thans herinnert nog slechts het fraaie smeedijzeren hek (ca. 1800) aan de oude hofstede.

Elk van deze drie artikelen is voorzien van prachtige afbeeldingen en instructieve kaarten en plattegronden.

Het Maandblad van Oud-Utrecht bevat eveneens een aantal bijdragen, die van belang zijn voor de gouw Flehite. In aansluiting op mijn notitie hierboven omtrent het artikel van Harzing over Rijsenburg wijs ik nog op een foto van het weiland, waarop het kasteel Rijsenburg heeft gestaan en waarop met witte lijnen de plattegrond is aangegeven, ten behoeve van een excursie van de vereniging "Oud-Utrecht", met toelichting door Harzing. Zie jaargang 45 (1967), no. 8, blz. 62-63.

Een artikel in hetzelfde nummer, van de hand van Ignaat Agasi en overgenomen uit "De Tijd" van 5 juli 1967, heeft tot titel: De toren van St. Cunera in Rhenen straks in oude glorie hersteld. Het handelt over de vorderingen met de restauratie van genoemde toren (gebouwd 1491-1531), waarvan thans het einde in zicht komt. De technische problemen worden uit de doeken gedaan en tevens wordt nog een en ander verteld over de geschiedenis van de toren, die in de loop der tijden veel door brand heeft geleden en vooral gedurende de meidagen van 1940 en 1945 aanzienlijke schade opliep. Ook wordt gesproken over de klokken en over de St. Cunera-bedevaart.

In dezelfde jaargang, no. 9, blz. 76, komt voor het verheugend berichtje Beverweerd behouden. Dit mooie landgoed te Werkhoven, met zijn architectonisch en historisch nogal twijfelachtige, maar in het landschap toch onmisbare "kasteel", werd bedreigd door plannen tot aanleg van een weg van Houten naar Driebergen. Gelukkig is dit gevaar afgewend door ingrijpen van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Over "Drakensteyn", een erfpachtgoed van Vrouwenklooster aan De Bilt, schrijft Mr. P.H. Damsté. De schr. gaat terug tot 1308, toen de bisschop van Utrecht 8 hoeven (= 128 morgen) land van zijn wildernis aan genoemd klooster schonk. Aan de herkomst van de naam "Drakensteyn", die reeds omstreeks 1380 verschijnt, wordt ook aandacht besteed. Zie no. 10, blz. 79-83.

Een belangrijke aanvulling op dit artikel geven Dr. A. Johanna Maris en M. Raven in no. 11, blz. 90-92.

Aansluitend op het door hem aangesneden onderwerp vertelt laatstge-

noemde schrijver in no. 12 (blz. 93-94). Nog iets over oude verkeerswegen en grenzen, waarbij de Hessenweg, de Postweg en de Lapersweg ter sprake komen.

Deze vier bijdragen geven een boeiend stukje historisch-topografische problematiek omtrent het grensgebied van Gooi en Sticht, dat nog geenszins is opgelost.

Het decembernummer, blz. 95-99, bevat voorts een artikel van E. Heupers over De taxatie van de oude pastorie te Soest. Deze vond plaats in verband met de herverdeling der kerkelijke goederen op bevel van het Uitvoerend Bewind der Bataafse Republiek, gevolg van het feit, dat de Gereformeerde (later Nederl. Hervormde) kerk haar bevoorrechte positie als gevolg van de omwenteling van 1795 had verloren. Uitvoerig wordt aandacht besteed aan het geschil tussen katholieken en protestanten, dat hieruit voortvloeide, waarbij een stukje geschiedenis van de Soester pastorie ter sprake komt.

Dezelfde schrijver publiceerde in de Soester Courant van 22 september 1967 een artikel over Soldaten van de Paus. Dit waren Soestenen, die in de jaren 1860-1870 dienst hadden genomen in het pauselijke leger als "zouaaf", om te strijden tegen de liberaal-democratische revolutionairen, die onder leiding van Garibaldi de eenheid van Italië nastreefden. Dit streven stuitte op verzet van verschillende Italiaanse vorsten, waartoe ook de Paus behoorde (de Kerkelijke Staat was toen veel groter dan thans het geval is). De heer Heupers vermeldt een aantal personalia over de Soester "zouaven", die door deze vreemde krijgsdienst hun Nederlandse nationaliteit verloren, maar meestal in hun woonplaats terugkeerden.

In het eerste nummer van de eerste jaargang van dit tijdschrift (1964; blz. 13-16) werd door de heer R.M. Kemperink besproken deel I van de Bronnen voor de geschiedenis van Zeist, bijeengebracht door Ph. J.C.G. van Hinsbergen (Assen, Van Gorcum, 1957-1962), verschenen in 5 afleveringen en omvattende de jaren 838-1528. Sedertdien heeft de onvermoeibare en bekwame oud-hoofdarchivist van het Rijksarchief te Utrecht deze belangrijke en nuttige uitgave van de Van de Poll-stichting (stichting ter bevordering en verbreiding van de kennis omtrent de geschiedenis van Zeist) voortgezet. De eerste aflevering (over 1529-1552) kon hijzelf nog geheel verzorgen; voordat echter het werk aan het tweede deel kon worden afgesloten, overleed de auteur. Het is een reden tot grote voldoening, dat de heren Mr. Drs. J.C. Andries en A. Graafhuis bereid waren, de uitgave van de tweede aflevering (1552-1600) te verzorgen, waarmede thans deel II is voltooid (Assen, 1964-1967). Een personenregister en een register van zaken en geografische namen sluiten deze uitgave af.

Het hierna volgende heeft in directe zin met onze eigenlijke streekgeschiedenis niet zo veel te maken, maar verdient toch wel vermelding. In de Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden, deel 21 (1966/7), no. 3/4, blz. 339-342, bespreekt Dr. A.J. van de Ven, oud-rijksarchivaris in Utrecht en archivaris van de Oud-Bisschoppelijke Clerezij, een werk van de Franse historicus Bruno Neveu, *Un historien à l'école de Port-Royal*, handelend over Sébastien le Nain de Tillemont (1637-1698), een Franse priester en geleerde, nauw verbonden met de beweging van Port-Royal en de Jansenisten, vooral bekend als kerkhistoricus. Voor nadere gegevens over dit werk verwijs ik naar de boekbespreking. Voor ons is van belang hetgeen de recensent mededeelt over het zg. "fonds d'Amersfoort". Hieronder wordt verstaan een collectie archivalia, afkomstig uit de op bevel van koning Lodewijk XIV verwoeste abdij van Port Royal des Champs bij Parijs, een centrum van "Jansenisten", die in vele opzichten als de geestelijke

voorouders van de latere Oud-Katholieken kunnen gelden. De archivalia uit de verwoeste abdij werden in 1713 in de Republiek in veiligheid gebracht en op het huis Rhijnwijck bij Zeist bewaard. Een gedeelte ging later naar Frankrijk terug, maar het andere deel werd vanaf het einde der 19e eeuw op het Oud-Katholiek Seminarie te Amersfoort bewaard, vandaar de naam van deze beroemde collectie. Niet lang geleden werden de stukken overgebracht naar het Rijksarchief in Utrecht. Gezien de nauwe band, die gedurende ongeveer 150 jaar lang tussen genoemd Seminarie en de stad Amersfoort heeft bestaan (men denke b.v. aan de eertijds nauwe relatie met het Stedelijk Gymnasium), is het van belang, de aandacht op bovenstaande feiten te vestigen.

Tot slot maak ik opmerkzaam op de gedurende het jaar 1967 geregeld in de Amersfoortsche Courant verschenen en ook in het lopende jaar voortgezette reeks afbeeldingen van oude huizen en stadsgezichten te Amersfoort, onder de titel *Levende verleden*, met korte toelichtingen.

Ook in het jaar 1967 zijn op verschillende plekken in Oost-Utrecht oudheidkundige vondsten gedaan die, wat altijd het belangrijkste is -, ook bekend zijn geraakt. Dat dit laatste jammer genoeg niet altijd het geval is, blijkt uit een notitie van Dr. W.A. van Es, op het ogenblik bezig met veelbelovende opgravingen bij Wijk bij Duurstede, naar aanleiding van een ijzeren lanspunt uit de IXde eeuw te Cothen. Hier is waarschijnlijk een vroegmiddeleeuws grafveld verloren gegaan, doordat vondsten van skeletten, potten en scherven bij grondafgraving niet tijdig bekend zijn geworden. (Archeologisch Nieuws 1967, +71, opgenomen in het Nieuws Bulletin van het K.N. Oudh. Genootschap). Omgekeerd blijkt dat in een streek waar een gelnteresseerd iemand zijn ogen open houdt, steeds weer iets te melden valt, zoals te Leersum. Uit deze plaats maakt H.J. Reusink in het archeologisch tijdschrift "Westerheem" "Een late Veluwe klokbeuk uit de grafheuvel Bankiva te Leersum (U)" bekend (1967 no. 3, pp. 81-87 met 5 figg.) en "Een prehistorisch olielampje uit Leersum (U)" (1967, no. 4, pp. 134/6), terwijl hij ook spreekt over een nederzetting uit de ijzertijd in het Zuilensteinse Bos (1967, no. 6, p. 250).

In het bovengenoemde tijdschrift neemt men van tijd tot tijd ook zonder commentaar oude berichten op over interessante plaatsen uit het bekende "Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden" door A.J. van der Aa (1836-1851). In 1967 kwamen aan de beurt Nw. Amelisweerd, Amersfoort, Amersfoortse Bergen (1967 no. 2 p. 66). Om misverstand te vermijden bij deze aantekeningen, diene men wel te beseffen dat zij meer dan een eeuw oud zijn! Van meer recente datum is een korte notitie van H. Halbertsma over de St. Joriskerk te Amersfoort (Archeologisch Nieuws 1967 no. 4 +42). Tenslotte blijkt uit een berichtje in het Algemeen Handelsblad van 9 nov. 1967 dat in Maartensdijk een pot met bijna 300 munten werd gevonden, mogelijk daar verstopt in de 80-jarige oorlog (Westerheem 1967 no. p. 251).

dB

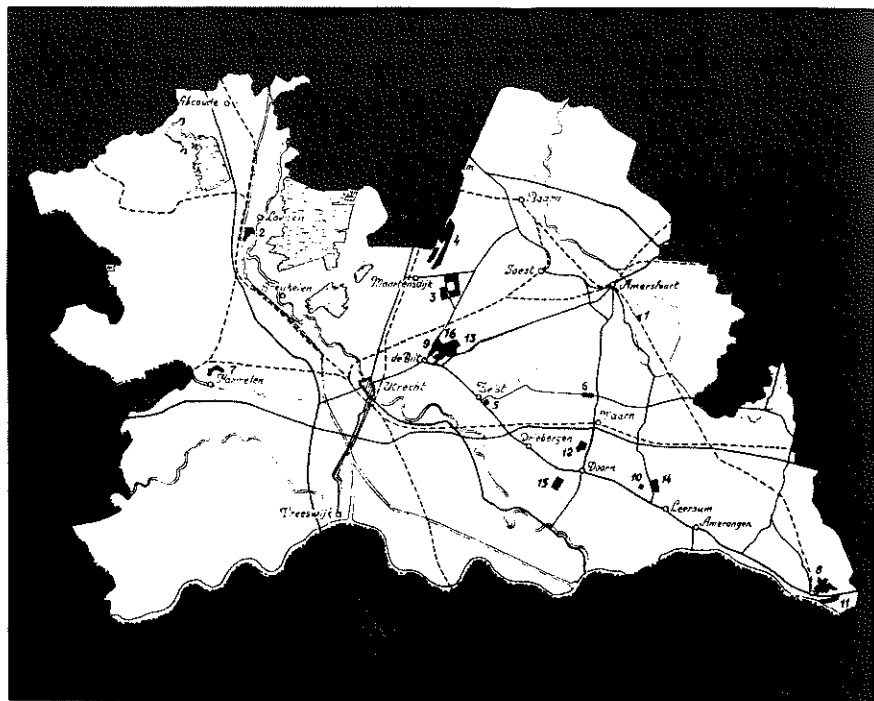
In het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 52/53, 1965/66, dat is uitgekomen in 1968, werd op pp. 1-7 een studie opgenomen over munten geslagen in de negende eeuw te Duurstede en gevonden in Engeland te York omstreeks 1760. Het artikel door Michael Dolley: *New Light on the pre-1760 Coney Street (York) Find of Coins of the Duurstede Mint*, wordt verlucht met

afbeeldingen van enkele deze munten en is voorzien met een korte samenvatting in het Nederlands. De vondsten van dergelijke munten illustreren voortreffelijk de verbanden van onze streken met de plaatsen waar dergelijke stukken worden gevonden.

dB

Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van het "Utrechts Landschap" 1927-1967 is het Jaarverslag 1966 uitgekomen met een korte geschiedenis van deze stichting, een inventaris van de bezittingen met daarbij behorende overzichtskaart en duidelijke kaarten van elk afzonderlijk bezit. Het blijkt, zoals ook wel natuurlijk is, dat het grootste deel daarvan in Oost-Utrecht is gelegen: Lokhorsterbos te Leusden (1); Ridderoordbos en Splinterenburg te Bilthoven (3); Maartensdijkse Bos (4); Hoog Beek en Royen, Zeist (5); Napoleons Dennen, Woudenberg (6); Laarsenberg (8) en Oude Trambaan (11) te Rhenen; Houdringe (9), Heyntjeskamp (13) en Beerschoten (16), de Bilt; Hoog Moersbergen (12) en Moersbergen (15) te Doorn; van Den Bosch-reservaat (10) en Breeveen (14) te Leersum. Belangstellenden in het zeer goede werk van deze stichting wordt gewezen op het adres van de rentmeester van Utrechts Landschap Jhr. E.C.A. de Jonge, Amersfoortseweg 94, te Doorn, waar alle inlichtingen gaarne worden verstrekt.

dB

"Bezittingen van Het Utrechts Landschap".

GYSBERS EN VAN LOON Bakkerstraat 7 a Arnhem

Speciaal Antiquariaat voor plaatselijke en regionale geschiedenis, biedt aan:

BLOYS VAN TRESLONG PRINS, P.C., Genealogische en heraldische geslachtenwaardigheden in en uit de kerken der prov. Utrecht. Utr. 1919, 342 p. m. pltn. f 30,-

HAARZUYLENS - Le Château de Haar à Haarzuylens. Texte p. Frans Luyten et P. J. H. Cuypers sur l'histoire du Château, la Chapelle, les environs du Haar, la famille de Zuylen, etc. Utr. 1910, folio portef. hlf. ln. 59 p. dubbele kolom op kunstdrukpapier. Met tekstill. en 75 pltn., waarvan één met 95 gekl. wapenafb. f 75,-

GALEN, J. v., Eiszeitliche Befunde aus Utrecht. Utr. 1943. 4to. or. omsl. 39 p. m. krtn., 35 schetstekn. en 17 afb. op pltn. (Geogr. en geol. med. 17) f 6,50

Bronswerk-Fijenoord n.v.

AMERSFOORT-SCHIEDAM

Bij de Europese Bibliotheek verschenen fotografische herdrukken van de Tegenwoordige Staat der Nederlanden.

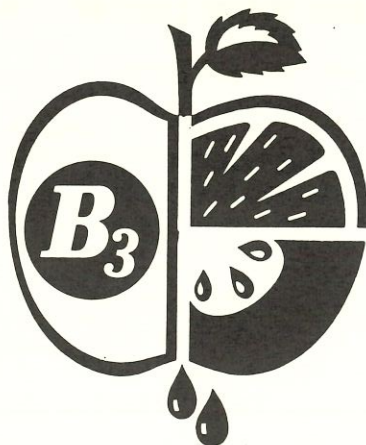
O.a. Utrecht in 4 delen á f 8,90 (waaronder een deel waarin Amersfoort).

Daarnaast gedeeltelijke herdrukken van Het Verheerlijkt Nederland van Tirion. Utrecht in Prent f 8,90.

Samengekocht f 37,50.

Alle uitgaven zijn voorhanden bij

BOEKHANDEL G. G. VEENENDAAL,
Langestraat 33 - Tel. 13232.

B3 fruitsappen 3 x beter!

Vrumona Fabrieken - Bunnik.

**G
A
S**

de ideale brandstof

ook voor bijverwarming